

Kiss Gabriella¹

„HÉTVÉGÉN KIMENTÜNK A BARÁTAIMMAL, ÉS BARÁTKOZTUNK.” – TRANSZFERHIBÁK VIZSGÁLATA A ZÁGRÁBI EGYETEM HUNGAROLÓGIA SZAKOS HALLGATÓINAK ÍRÁSBELI MEGNYILATKOZÁSAIBAN

Abstract

This paper summarises frequently recurring mistakes in the written performance of Croatian students of Hungarian, looking at errors which may be present in their interlanguage for a long period of time, even at the higher levels of language acquisition. The aim of this article is to find explanations for the origins and major causes of common mistakes by introducing the specific features of Croatian and Hungarian on a comparative and contrastive basis.

Keywords: *analysis of common errors, contrastive analysis, transfer and interference, written performance, interlanguage, Hungarian and Croatian language*

Kulcsszavak: *hibaelemzés, transzfer, interferencia, intralingvális és interlingvális hibák, köztes nyelv, magyar nyelv, horvát nyelv*

1. Bevezetés

A horvát anyanyelvű hungarológia szakos hallgatók egyéni köztes nyelve egy évfolyamon belül is nagy eltéréseket mutat, mégis vannak olyan általánosnak mondható, transzfer kiváltotta hibák, melyek a nyelvelsajátítás különböző, magasabb szintjein is rendszeresen visszatérő elemek. Dolgozatomban ezeknek a célnyelvi szabályoktól eltérő szerkezeteknek az eredetére próbálok magyarázatot találni. A tipikus hibák lehetséges okainak vizsgálatakor a komparatív és a kontrasztív vizsgálati módszereket

¹ Kiss Gabriella lektor, Zágrábi Egyetem, Hungarológia Tanszék; gkiss@ffzg.hr

egyaránt alkalmazom, melyek segítségével bemutatom a magyar és a horvát nyelv hasonló, illetve eltérő vonásait, a feltárt hibákat pedig nagyobb, egymással összefüggő kategóriákba rendszerezve igyekszem bemutatni. A korpusz másod-, harmad-, negyed- és ötödéves hallgatók írásbeli munkáiból vett gyűjtemény, elemzése pedig Richards (1970) hibatipológiáján, valamint Selinker (1972) köztes nyelvre irányuló kutatásain alapszik.

2. Transzferjelenségek a köztes nyelvben

A köztes nyelvben (Selinker 1972) megjelenő, célnyelvi szabályoktól eltérő szerkezetek a szabályalkotási folyamatok „zavarai”, amelyek vagy az anyanyelv vagy egy másik idegen nyelv hatására keletkeznek, illetve a célnyelvre jellemző sajátos nehézségek is kiválthatják őket. Az egyes hibatípusok lehetséges forrásait a különböző hibatipológiák eltérő módon kategorizálják, és más-más elnevezéssel illetik. Richards (1970: 8) két hibatípust különböztet meg: a **transzfer kiváltotta** és a **nyelvelsajátítás** során keletkezett hibákat (*developmental error*). A transzfer eredményeként keletkezett hibákat interlingvális és intralingvális háttérből eredő csoportokra osztja. **Interlingvális** hibáról akkor beszélünk, ha a köztes nyelv specifikus nyelvi elemei visszavezethetők a tanuló anyanyelvére vagy más, a tanuló által elsajátított idegen nyelvre. **Intralingvális** hibának (1970: 9) pedig a célnyelv sajátosságaiból fakadó hibákat tekint, melyek szisztematikusak, a nyelvelsajátítás folyamatában hosszú ideig jelen vannak, és minden nyelvtanulói csoportban tetten érhetőek. Elmélete szerint **nyelvelsajátítási** hibát akkor követ el a nyelvtanuló, ha a már meglévő tudása alapján hamis hipotéziseket alakít ki a célnyelvről, és ezeket szabálynak tekintve használja is.

A transzferjelenségek vizsgálata segít feltárni és megérteni a forrás- és célnyelv közötti hasonlóságokat (*pozitív transzfer*) és eltéréseket (*interferencia*). Ezen ismeretek birtokában a nyelvtanár az adott jelenség tanításához tudatosabban választhatja meg a megfelelő módszert, és specifikusab tananyagot készíthet, ami nagy valószínűséggel hozzájárul majd ahhoz, hogy a célnyelvi normától eltérő deviáns szerkezetek száma a nyelvtanulók folyamatosan változó köztes nyelvében csökkenő tendenciát mutasson.

3. A korpusz

A dolgozatban elemzett kutatás korpuszát több mint száz irányított fogalmazásból és önálló szövegalkotásból származó hibajelenségekből állítottam össze, melyet a Zágrábi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Hungarológia Tanszékén anyanyelvi lektorként eltöltött sokéves munkám során gyűjtöttem az általam tanított másod-, harmad-, negyed- és ötödéves hallgatók munkáiból, akik a magyar nyelvet általában második vagy harmadik idegen nyelvként tanulják. A diákok minden évfolyamon heti rendszerességgel kapnak – kezdetben rövidebb, irányított, később

pedig meghatározott cím alapján kötetlen, szabad „unguided”² jellegű – szövegalkotással kapcsolatos házi feladatokat, melyek a legkülönbébb témákat ölelik fel a vendégvárási szokásoktól az oktatási rendszer elképzelt reformjáig; a korpusz alapú vizsgálat tárgya ezen írásbeli munkák hibáinak elemzése és osztályozása. Az önálló írásbeli produktumokkal kapcsolatban már másodéven elvárásként fogalmazódik meg a koherencia, a logikus felépítés és érvelés, az önálló véleménykifejtés, tehát az írott diskurzus kritériumainak tudatos alkalmazása.

3.1. A korpusz elemzésének szempontjai

Az alábbiakban a magyar és a horvát nyelv eltérő vonásainak bemutatásával igyekszem feltárni az inter- és intralingvális transzferekből, valamint az interferenciából eredő hibákat előfordulásuk gyakoriságának sorrendjében. A horvát nyelv az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, a déli szláv nyelvek nyugati alcsoportjába, tipológiailag flektáló nyelv, melyben nincsenek névelők, van viszont *habeo* ige, amely tárgyesetet vonz. A magyar alapvetően agglutináló nyelv, melyben nincs *habeo* ige, ellenben van pl. névelőzés. A magyar nyelv szemléleti sajátossága, hogy az indoeurópai nyelvektől eltérően előnyben részesíti az egyes szám használatát, amely vonás a horvát nyelvnek nem sajátja. A horvát nyelvre nem jellemző tipológiai sajátosság a szintetizálás, amely a magyarnak nyelvsajátos vonása (*Segíthetek? ~ Mogu li ti / Vam pomoći?*), az analitikus, széttagoló vonás már annál inkább (*El kellene mennem ~ Ja bih trebala otići*). A korpusz hibáinak elemzésekor elsősorban a morfológia, a lexika, a szintaxis és a szövegtan szintjét vizsgálom, terjedelmi okok miatt nem térek ki az eltérő (ige)vonzatok, az ige-kötők, a befejezett melléknévi igenevek, a lexikális szemantikai tévesztések, valamint a poliszémia okozta transzferhibákra. A fonetika szintje, mint például a magánhangzók hosszúságának és rövidségének hibás jelölése szintén nem képezi dolgozatom tárgyát, mint ahogyan a tanítási környezetből fakadó transzfer sem. A tanulók köztes nyelvében megjelenő hibatípusokat nagyobb kategóriákba rendezve ismertetem.

4. A határozottság

A határozatlanság és a határozottság kategóriája megvan a horvát nyelvben is, de ezt nem névelőkkel, hanem többek között a melléknévek határozott és határozatlan alakjával, mutató és határozatlan névmásokkal fejezik ki. Azontúl, hogy a horvát nyelvben a névelő nem létező kategória, a magyarul tanuló horvát anyanyelvi beszélők helyzetét az sem könnyíti meg, hogy a helyes névelő (vagy épp a névelőtlenség) kiválasztásakor az alábbi pragmatikai szempontokat is figyelembe kell venniük (Hegedűs 2019: 424):

² Scrivener 2005, 193.

1. A *diskurzus* szempontja: a beszélők számára az adott főnév már **ismert** vagy **új** fogalom-e?
2. A *kategória* szempontja: a diskurzusban a főnév **specifikus** (egyedi) vagy **generikus** (osztályt, típust) fogalmat jelöl-e?
3. A *beszélő nézőpontjának* szempontja: az ismert vagy ismeretlen, típust vagy egyedi dolgot jelölő főnév mennyire azonosítható, **határozott**-e vagy **határozatlan**?

Tovább nehezíti a tanulási folyamatot, hogy a határozottság és a tárgyas ragozás szoros kapcsolatban állnak egymással, valamint az is, hogy a magyarban a névelőtlenség is önálló funkcióval bíró jelenség. A helytelenül megválasztott vagy a hiányzó névelő szintaktikai szinten automatikusan további hibákat generál az igeragozást, az igekötőket, az aspektust és a szórendet illetően, ahogyan ezt majd látni fogjuk a *Határozottság és tárgyasság* alfejezetben.

4.1. A névelők

Hangtani szinten nem jelent nehézséget a névelő megfelelő alakváltozatának kiválasztása (magán-, illetve mássalhangzós kezdettől függően). A határozottság és a határozatlanság kifejezésekor a leggyakoribb hiba a névelő elhagyása, tudniillik a névelő hiányát az anyanyelvi hatás miatt a hallgatók nem érzékelik.

**Mindig illik valamit vinni házigazdának és háziasszonynak. *Nem udvarias, amikor vendég mindent megeszik. *Emberek gyakran nem őszinték. *Horvátok szerint szlovének furcsa akcentussal beszélnek. *Egyetemisták élete nem könnyű. *Látogassatok el Buckingham palotába, és nézzétek meg Tower hidat. *Tegnap kávéztunk belvárosban. *Egy fórumon olvastam, hogy Ikeában olcsó, de jó minőségű modern bútorokat lehet venni. *Vidéken gyerekek több időt tölthetnek szabadban, mert több zöldterület. *Busz hét órán keresztül nem állt meg sehol. *Az egyik legnagyobb különbség koreai és nyugati kultúra között éppen „csoport mentalitás”. *Tanárnő (Klaudy Kinga) számára két fogalom nagyon fontos: a percepció és a produkció. *Reggeli után városba mennék férjemmel. *Krumplival úgy vagyok, mint Gombóc Artúr csokoládéval.*

4.2. A határozottság és a tárgyasság

A magyarban grammatikai ismérvek (morfológiai jelölők) alapján többé-kevésbé jól elkülöníthető, hogy a tárgy határozott vagy határozatlan, a tárgyasság nyelvünkben viszont jóval összetettebb jelenség, mint az indoeurópai nyelvekben: a kétféle tárgy az ige morfológiáját, aspektusát és mondatba illesztését is meghatározza. Ha generikus tárgy alkot szintagmát, a magyar mondat **SOV** szórendű, az ige igekötő nélküli, a tárgy névelőtlen: *könyvet olvas, tévét néz, kávéfőz* stb. Határozott tárgy esetén az ún. semleges mondatokban a szórend **SVO**, tehát a gyakran igekötővel perfektivált igei

állítmányt követi a tárgy, hangsúlyos mondatban a hangsúlyos mondatrész mindig közvetlenül az ige előtt áll. A határozatlan névelős tárgy szórendje ingadozik. A horvát mondat szórendje alapvetően **SVO**, az ige az ún. semleges mondatokban is megelőzi a bővítményeit. Ezek ismeretében nem érhet minket meglepetésként, hogy a nyelvtudásnak még magasabb szintjein is vissza-visszatérnek azok az *intralingvális* hibák, amelyek a tranzitivitás bonyolult voltára vezethetőek vissza: **Nem szeretem, amikor a vendégek hozzák a ruhát vagy a parfümöt, mert szívesebben vásárolok ilyen dolgokat egyedül.* **Amikor véletlenül megismerkedünk valakivel, nem tudjuk, hogy keresi-e ez az ember az érzelmi (→ komoly) vagy az alkalmi kapcsolatot.* **Koreai középiskolások egész napot az iskolában töltenek.* **... mert sokan nem szeretnek a férfiakra utaló (→ hasonlító), hangos és harcias nőket.* **A nők (azok, akik) valahogyan mindig rosszabb pozícióban találják magukat.* **De szerintem, ha valakinek nincs szerencséje a való életben, megéri próbálni a szerencsét az interneten.* **A nagymamám finom ebédet főzte mindenkinek.* **Most nagyon érdekel a koreai konyha, ezért sok érdekes fűszert, koreai rizstészta, üvegtészta megvettem.* **Amikor hazaértünk, együtt az ebédet főztük: a pulykahúst házi tésztával főztük.* **A szörnyű turistát láthatjuk például egy szállodában, amikor ellop törülközőt vagy köntöszt.* **A gyerekek úgy döntenek, hogy kimennek sétálni, ahol látják a (→ meglátnak egy) lakóautót.* **Várandós az, aki a gyereket várja.* **Ha evett mindent, kell fizetni érte!* **Horvátországban nem lehetséges megtalálni a munkát.* **Régen nem volt lényeges legújabb táskát vagy cipőt venni.* **A legidősebb lány új, gyönyörű ruhát kapta az ajándékba.* **Amikor látom a pókokat, mindig pánikrohamot kapok.* **Latinovits az öngyilkosságot követte el.*

5. A szórend

Ahogy fentebb már említettem, a semleges horvát mondat szórendje **SVO**, ebből következően a szintaxis szintjén klasszikus hibatípusnak tekinthető az az *interlingvális* eredetű hiba, hogy az ige a hangsúlytalan magyar mondatban is a bővítményei elé kerül. **A sofőr... volt nagyon szerelmes a feleségébe.* **Első szerelmem volt a legjobb barátom.* **Sajnos nem sikerült, mert volt túl részeg.* **A neve volt Marko.* **A honfoglalók útja vezetett a Kárpát-medencébe.* **A 12. században a Horvát Királyság lépett a Perszónálunióba a Magyar Királysággal.* **Hol van a fa, amelyiken van a macska?* **Nagyon nehéz fordítani egy szöveget, amelyben van sok kulturális reália.* **A film szól egy lányról.* **A csendőrök és a miniszter meglátták a húst, ami volt a pincében.* **Henryk Sławik született 1894-ben.* **Kiderült, hogy a pogácsa volt mérgezett.* **A mai társadalomban van több elhízott ember, mint alultáplált.* **A diákok tanulnak túl sok felesleges dolgot.*

5.1. A szerkezetbővítés szórendi hibái

A magyar dominánsan balra bővít, a horvát azonban nem, így az *anyanyelvi interferencia* hatására vezethetőek vissza a **szerkezetbővítés** jellemző irányainak különbségéből

fakadó hibák: **az egyik Magyarország legnagyobb városa*, **az új Magyarország törvénye*, **majdnem minden világ része*, **minden Horvátország városa*, **beszélgethetünk velük a másik világ oldalán*, **az egyik Petőfi Sándor szobránál*, **Horvátország 2003 óta a teljes jogú EU tagja*. **Két Žagar tanárnő vizsgájára kell tanulnom*. **Az egyik legnagyobb környezetszennyezés következménye a globális éghajlatváltozás*. **A legérdekesebb esküvő része számomra az volt, amikor...* **A vacsora után egy érdekes ünneplés része kezdődik*. **...és hogy majdnem minden életünk részére hatással van*. **Ha nyernék a lottón, egy pénz részét befektetném*. **Lefordította az egyik Moliere-nek a művét*. **Horvátország egyik Jugoszlávia tagja volt*.

6. A modalitás

6.1. A modális segédigék és a -hat/-het

A *-hat/-het* deverbális verbumképző – melynek funkciója szintetikus szóalakok létrehozása –, többféle jelentést közvetít: sok esetben az indoeurópai nyelvek segédigéinek funkciójával ekvivalens, lehet például a horvát *moći* 'tud' segédige funkcionális magyar megfelelője: *Ne mogu doći*, *jer nemam vremena* ~ *Nem tudok eljönni*, mert nincs időm. *Ne mogu doći*, *jer mi je mama zabranila* ~ *Nem jöhetek*, mert az anyukám megtiltotta. A *moći* E/3. És T/3. személyű alakja, a *može/mogu* magyar megfelelője a *lehet/lehetnek* ige, melyet a horvát nyelvtanulók az interferencia hatására gyakran olyan mondatokban is használnak, ahol csak a *-hat/-het* képzős igealak helyes:

**A házigazda lehet ebédet főzni* (→ főzhet) *vagy szendvicseket készíteni* (→ készíthet). **Lehetnek a diákok franciául, oroszul és olaszul is tanulni* (→ tanulhatnak). **A középiskola lehet három, négy vagy öt évig tartani* (→ tarthat). **Amikor a vőlegény megérkezik, ő nem lehet azonnal a menyasszonyt látni*.

A diákok a *-hat/-het* képzős igealakokat és a *lehet* igét helytelenül alkalmazzák olyan mondatokban, ahol a célnyelv kizárólag a *tud* módbeli segédigét tekinti helyesnek: **Amikor rájött, hogy nem küldheti el az e-mailt a fiának, mert nem működik az internet...* **Sajnos nem jöhetek a holnapi órára, mert óraütközésem van*. **Mikor jöhet megnézni?* (Holnap egész nap otthon leszek.) **Ez egy sztereotípiája szlovéneknek, hogy szlovének sokat ihatnak, mint horvátok*. **Józsi barátja tovább* (→ messzebb) *eldobhat, mint Józsi*. **Ma szinte senki nem lehet képzelni az életét mobiltelefon nélkül*. **Szerintem a sztereotípiák nem mindig rossz, lehet jó lenni* (→ lehetnek jók) *is*. **Egy jó barátjával az ember mindig lehet nevetni, de sírni is*.

A horvát *trebati* 'kell' modális segédigét tartalmazó mondatok magyar megfelelői is gyakran okoznak gondot. A horvát nyelvben a *trebati* ragozott segédige után főnévi igenév áll, a magyarban viszont a mindig E/3. személyben álló *kell* ige mellett álló főnévi igenevet láthatjuk el igenévi személyragokkal, pl. *Péternek tanulni-a kell*, *A diákoknak tanulni-uk kell*. Az egyik leggyakoribb hiba az, hogy a diákok nem teszik ki a mondat logikai alanya mellett a *-nak/-nek* részeshatározói ragot: **Először egy nő és egy férfi meg kell ismerkedni*, *mielőtt az első randevúra mennek* **Minden ember kell edzeni legalább*

15 percet naponta. *Minden **ember** úgy kellene élni, hogy ne okozzon kárt a környezetben. ***Az emberek** többet kellene használniuk alternatív és megújuló energiaforrásokat. *Erre a kérdésre soha nem kell válaszolni egy **férfi** a munkainterjún. *Nem látják be, hogy más **emberek** talán sietniük kell a munkába. *A **magánintézmények** is többet kell foglalkozniuk ezzel. *Szerintem **mindenki** kell tapasztalni ezt egyszer az életben.

Ugyancsak gyakran fordul elő, hogy a *kell* valakinek valami ige kötelező -nak/-nek vonzata lemarad:

*Az **ajándék** nem kell **drága** lenni. ***Mindenki óvatos** kell lenni. *Nekünk kell **udvarias** és **békés** (→ nyugodt) lenni. *A táplálkozásunknak **kiegyensúlyozott** kell lenni. *Mindenkinek gondolja, hogy könnyű **idős** lenni. * ... és ez a **kompromisszum** kell **őszinte és erős** lenni.

Néha mind a részeshatározói rag, mind pedig a kötelező vonzat hiányzik: *Az **informatika** minden iskolában kötelező **tantárgy** *kellene* lenni. *Ezért a **dolog** kezdetektől **világos** kell lenni.

A hallgatók az *anyanyelvi interferencia* hatására sok esetben a *kell* igét minden személyben ragozzák: *Végül meg **kellünk** gondolni. ***A vendégeink** *kellenek* érezni magukat, mint ők otthon vannak (→ mintha otthon lennének). *Én nem **kellek** mindent magamtól (→ egyedül) csinálni.

A magyarral ellentétben a horvát nyelv – az indoeurópai nyelvekre jellemzően – az érzékelést kifejező igéket (*lát, hall, érez* stb.) gyakran használja a *moći* 'tud' segédigével együtt; ebből következnek az alábbi hibás mondatok: *A fényképeken **nem tudok látni** sok hibát. *Nem **tudtam találni** semmi mást a bevándorlókról. *Nem **tudta hallani**, amit a szomszédja mondott. ***Nem tudom látni** őket (pókokat), **bírni sem!** (→ Látni sem bírom őket!)

7. A *habeo* szerkezet

A magyarban az indoeurópai nyelvek birtoklásmondataiban lévő *habeo* 'birtokol, rendelkezik valamivel' ige helyett a létigét használjuk. A horvát nyelvben az **imati** 'habeo' ige ragozott alakja mellett a birtokszó tárgyesetben áll, ebből adódnak az alábbi, *negatív transzfer* kiváltotta hibák: *Az otthon végezhető munka sokkal könnyebb, és **van számos előnyét**, de **van még néhány hátrányát** is. *Mindenkinek a **bankszámlát van**. *Ha valakinek **nincs laptopját**, vagy **számítógépet**... Gyakori hiba a birtokos jelző (kötelező) -nak/-nek ragjának a lemaradása a birtokost jelentő szóról: *Ha **valaki van** valamilyen problémája... *A lóvész **pénzeszsák** klassz nője volt... *... nagy szerepe van a külső **szépség**. *A **divat** nagyon erős hatása van a szépségideálra.

A magyar nyelvben a birtokos szerkezet egyszerűen jelölt, ha a birtokos megelőzi a birtokszót. A birtokos szintagma tagjainak összetartozását ebben az esetben a birtokszón lévő kötelező birtokos személyjel jelzi, pl. *Magyarország*Ø *második legnagyobb városa Debrecen*. A szórend megfordítása lehetséges, de ebben az esetben a szintagmát kötelezően kétszeresen kell jelölni: a birtokos személyjeles birtokszó után álló

birtokos kötelezően datívuszragot kap, pl. *A második legnagyobb városa Magyarország Debrecen.* A kétféle szórend felcserélésének következtében gyakran előfordul, hogy elmarad a birtokos jelző ragja, a kötelező *-nak/-nek*, pl. * *A második legnagyobb városa Magyarország Debrecen.* **A feltalálója az első **fülhallgató** volt Nathaniel Baldwin 1910-ben.*

A horvát nyelv gyakran birtokos szerkezettel fejezi ki azt, amit a magyar jelzős szerkezettel, helyhatározói mellékmondatlaltal vagy egyéb módokon. Az alábbi formák is az *anyanyelvi interferencia* hatásának tudhatók be: **Olaszország házassági szokásai* (→ az olasz házassági szokások), **Ennek a témának* (→ ebben a témában) *a legfontosabb kérdése az...*, **Szerencsére a professzoroknak egyelőre megértése van* (→ a professzorok egyelőre megértik), **A kvíznek* (→ kvízben) *16 kérdése van.* **Az épületemben* (→ az épületben, ahol lakom) *nincs lift.* **A templomom* (→ a templom, ahová járok) *nincs messze.* **Most egy olyan helyzetben vagyunk, hogy minden nap a képernyőnk* (→ képernyő) *előtt kell lennünk.* **Merném állítani, hogy majdnem minden bajnak van elégítő* (→ megfelelő) *megoldása.* (→ Minden bajra van megfelelő megoldás.)

Az egzisztenciális *van* esetében az *imati* igét, amely mindig egyes szám harmadik személyben áll, a főnév birtokos esetben követi a horvátban. Ezzel szemben a magyarban a főnév alanyesetben áll, az igét pedig egyeztetni kell vele számban és személyben. Az anyanyelvi interferencia hatását figyelhetjük meg az alábbi hibás mondatokban is: **Van emberek, akik nem bíznak a bankokban.* **Van olyan férfiak és nők, akik barátok?*

7.1. A kopula használata

A magyar nyelvben a jelen idejű, kijelentő módú nominális mondatokban E/3. És T/3. személyben hiányzik a kopula (az összetett állítmány segédigei része), amelyet a horvátban ki kell tenni: **Az interneten minden nyilvános van.* **A fiúk nagyon büszkék vannak.*

8. Az igemódok

8.1. A kötőmód

A magyarban a kötőmód alaktanilag nem különíthető el a felszólító módtól. A horvát nyelv a kötőmódot (1) az ige kijelentő módú jelen idejével, (2) az ige feltételes módú alakjával vagy (3) főnévi igenévvel fejezi ki.

Célhatározói mellékmondatban a horvátban az ige mindig feltételes módú alakban van: *Radimo da bismo imali novac* ~ *Azért dolgozunk, hogy legyen pénzünk.* Az egyéb, kötőmódot előíró predikátumok után az ige jelen időben vagy infinitívuszban áll: *Fontos, hogy legyen pénzünk* ~ *Važno je da imamo novac* / *Važno je imati novac.* Az alábbi hibák forrása a fent leírtakból következik: **Mert nem kell megkérnie valakit, hogy elviszi őt valahova.* **Az embernek kell pénze lenni, nem csak, hogy vesz egy autót, de azt fenn-tartja.* **Szükség van egy csomó dolgozóra és szakemberre, hogy dolgoznak a gyárakban*

és a teszteléseken. *Nem tartom fontosnak, hogy a szomszédoddal gyakran **beszélgetünk**, hogy barátok **vagyunk**.

8.2. A feltételes mód

A horvát nyelvben is létezik a feltételes mód jelen és múlt idejű formája. Ezek létrehozása különböző, csakúgy, mint a magyarban, és a szórendtől függően a következőképpen alakul: *otišla bih / ja bih otišla ~ elmennék, bila bih otišla / ja bih bila otišla ~ elmentem volna*. Abból következően, hogy a feltételes módú főmondatban a jelen idejű alak is betöltheti a múlt időre utalás funkcióját (Raguž 1997: 205–206), a múlt idejű alak főmondatbeli használata helyett jóval elterjedtebb a jelen idejű alaké: Ha lett volna időm, *elmentem volna*. ~ Da sam imala vremena, *otišla bih*. Tehát a köznyelvi használatban az *otišla bih* két jelentéssel rendelkezik: *elmentem volna* és *elmennék*. A következő hibák erre az alaki egyezésre vezethetők vissza: *Ha valaki késik (→ késésben van), és **szere-tett volna** (→ szeretne) valahol (valahová) egy rövid ideig (→ idő alatt) menni (→ eljutni), akkor az autó a legjobb megoldás. *Ha megvennék az ön könyvét, akkor elragadtatott **len-nék volna**. *Gombóc Artúr egyszer **szeretne** (→ szeretett volna) Afrikába utazni, de nem tudott felrepülni, mert túl kövér volt. *Jobb lenne, ha otthon **maradtam**. *Ha a pizza **nem volt jó** (→ lett volna jó), nem evett (→ ette) volna meg az egészet. *A fiának **szeretett** (→ szeretett volna) küldeni egy e-mailt, de az internet nem működött. *Ha jobban próbál-koztál volna, akkor biztosan **nem mondtál** (→ mondtál volna) fel egy hónap után!

Sok hiba forrása az is, hogy a *jó lenne, mintha, anélkül* és az *ahelyett* után a horvát nyelv nem feltételes, hanem kijelentő módú igealakot használ. *És jó lenne, ha azt legalább kétszer vagy háromszor hetente **csinálunk** (→ csinálnánk). *Jó lenne is (→ Az is jó lenne), ha naponta egyszer zöldséget vagy gyümölcsöt **eszünk**. *Ebben a korban, min-denki mindenhol beszél a divatról, mintha **az a legfontosabb dolog a világon**. *Úgy éreztem volna, mintha **újra óvodában vagyok**. *Úgy viselkedtek, mintha **nem tudtak magyarul beszélni**. *Mintha **szerelmes volt a lányba**. *Sőt, néha az ilyen turista dugiban beteszi az ételt a táskájába, mintha **ez normális**. *Sokszor úgy érzem, mintha (→ el)**pocsé-koltam** az időt. *Úgy tűnt, mintha nagyon jól **kijöttek** egymással.

9. A számbeli egyeztetés

A horvát hallgatók a számnevek után ritkán követnek el egyeztetési hibákat, minimális az olyan deviáns formák száma, mint pl. *ezer emberek. A számnévi jelző és a főnév egyeztetésében tehát az anyanyelvi transzfer hatása nem számottevő, a diákok az elméletben megtanult szabályt az esetek nagy többségében megfelelően alkalmazzák. Egyeztetéssel kapcsolatos hibák főként a *mindenki* általános névmás mellett jelennek meg. A horvát nyelvben a *mindenki* névmásnak két megfelelője is van, a *svi* és a *svatko*. A helyes magyar igealak megválasztását megnehezíti, hogy a *svi* 'mindenki' után az ige többes számba, a *svatko* után viszont egyes számba kerül, a magyarban viszont az

ige mindig egyes számban áll. Ebből következnek az alábbi helytelen mondatok: **Mindeni szeretnek vendégségbe menni. *Mindenki gondolják, hogy ez nem igaz.*

Mennyiségjelzős szerkezetekben a hiba forrása az, hogy a horvát nyelvben a *sok, számos, több, legtöbb* számnevek után a főnév többes szám birtokos esetben kerül, ezért a diákok a magyar főnevet is többes számba teszik: **Számos kutatás azt mutatják... *Az egyetlen jó megoldás erre az, hogy több hajléktalanszállókat építsük. *Az automata segít abban, hogy az emberek több virágokat vegyenek.* Néha pedig a magyar igét is konzekvensen ezzel a többes számú alakkal egyeztetik, holott az ige a horvátban is egyes számú: *puno/mnogo ljudi misli ~ sok ember gondolja. *Számos művészek részt vettek az, 56-os forradalomban. *Sok emberek gondolják. * A legtöbb idős emberek még dolgoznak. * A legtöbb emberek rendszeresen templomba járnak.*

10. A névmások

10.1. A személyes névmások

A magyar nyelvben a személyes névmásokat csak akkor használjuk, ha azok hangsúlyosak, szemben a horváttal, amelyben a személyes névmások kitétele kötelező: a személyes névmás nélküli mondatok grammatikailag többnyire helytelenek. **Ha valaki nem szeret bulizni, táncolni és diszkóba menni, ő szombaton és vasárnap általában kirándul, természetbe megy és sétál a parkban. *Sok fekete taxik jár a városban, mert a turisták utaznak velük, de őők nagyon drágák, azért utazzatok a sárga taxikkal. *Az autók károsak a környezetre és az emberi egészségre, őők szennyezik a környezetet. *Azután odament egy Fordhoz a parkolóban és ellopta őt. *A sofőr felesége nem tudta, hogy az ő férje magával vitte a pogácsákat. *Senki nem zavar, és nem ragasztja ránk az ő rossz és stresszes hangulatát. *A tanár azt várja a diaktól, hogy ő többet tanuljon. *Nem vagyok olyan elveszett ember, mint te hiszed. *Nem kell beszélnie senkivel, és azért (→ ezért) hatékonyabban végzi az ő munkáját.*

10.2. A visszaható névmás

Annak ellenére, hogy a horvát nyelv is visszaható igével fejezi ki azt, hogy *valaki valahogyan* érzi magát ('osjećati se') – hiszen a reflexivitás jele a *se* visszaható névmás, amely valódi visszahatói értelemben a *sebe* 'maga' alakra váltható – mégis előfordul, hogy a magyar visszaható névmásos szerkezetből elmarad **a visszaható névmás**, pl. **Ő független érez, mert nem kell megkérnie senkit, hogy elvigye őt valahova. *Mert ha egész nap otthon vannak, nagyon unalmasan van nekik, és nem éreznek jól. *Vezetés közben a sofőr meglátta, hogy a kollegái nem érzeneik jól, és mindjárt kórházba vitte őket. *Az a fontos, hogyan érezzük ezzel az emberrel. *Elnézést, hogy nem voltam jelen az elmúlt hét óráin: szerdán nem éreztem jól, megettem valamit, s nagyon fáj a gyomrom. *Elég ritka dolog, hogy az ember érez otthon, mintha lenne az igazi munkahelyén. *Bár most már sokkal idősebbnek érzem, mint amikor 16 éves voltam.*

Erre a jelenségre nem találtam kielégítő magyarázatot, csak feltevéseim vannak. A diákok talán azért nem érzékelik a visszaható névmás hiányát, mert azt feltételezik, hogy a határozott ragozású ige már magában foglalja a határozott tárgyat, ami a magyarban gyakori, pl. *Várom. Köszönöm.* Egy másik lehetséges magyarázat az, hogy ebben az esetben idegen nyelvi transzferjelenséget figyelhetünk meg, jelesen az angol nyelvét (vö. ang. *I feel good*).

10.3. A vonatkozó névmások

A vonatkozó névmások használatában típushibának számít, hogy alárendelő összetett mondatokban anyanyelvi hatásra a nyelvtanulók az *amelyben*, *amiben* vagy *amelyikben* vonatkozó névmásokat alkalmazzák kötőszói funkcióban ott is, ahol a magyar nyelv az *ahol*-t tekinti természetesnek: **Sok kisebb város van, **amelyben** létezik metró. *Neked be kell fejezni iskolát vagy egyetemet, **amelyben** van tanári képzés. *Ez egy falu, **amelyikben** van sok fajta háziállat. *Ma sok étterem van, **amiben** egészséges ételeket főznek.*

10.4. A mutató névmások

A magyar nyelvben a mutató névmásoknak közelre és távolra mutató alakjaik vannak, amelyek tehát utalni tudnak a térbeli távolságra (ez ~ az, ilyen ~ olyan, ennyi ~ annyi, így ~ úgy), s rendkívül fontos szerepet töltenek be a szövegben az anafora (visszautalás) és a katafora (előreutalás) tekintetében. A horvát nyelvtanulók esetében gyakori hiba, hogy felcserélik a közelre és távolra mutató névmások anaforikus és kataforikus szerepét: **Visszaviszem az üvegeket, ezzel pont **ennyit** kapok, ami elég egy napi étkezésre. *Kiválasztottam három legjobb információt és **azok** a következők:... *A kommunikációs félelem egy konkrét közönségtől való félelem, amely **ilyen** helyzetben jelentkezik, amikor... *Mivel **ennyire** sokan használják a tömegközlekedést nap mint nap, a sok ember és az esetleges késések gyakran frusztrációt okoznak. ***Ebben** a helyiségben, amelyikben dolgozunk, mindig kell csendnek lenni, és ez nagyon nehéz, ha együtt élünk a lakótársakkal. *Az elvárásaink nem voltak magasak, **annak** ellenére minden étel egy kis remekmű volt. *Az otthonról végezhető munka nagyon nehéz, mert **olyan** típusú munka sokat követel tőlünk. *Rájött, hogy lehetetlen, hogy időben odaérjen, úgy (→ így) aztán taxit hívott.*

Az is előfordul, hogy a diákok az alárendelő összetett mondatok főmondatában nem teszik ki az utalószói szerepű névmást ott, ahol a magyarban az nem elhagyható: **Intézmények (→ Az olyan intézmények), mint nappali melegedő, sokat segíthetnek... *Nagyon sokkoló volt ez Sesztete lakói számára, mivel a rablás délután egy településen (→ olyan településen) történt, ahol nincs ilyen erőszak. *Mindamellet, az órák nem rendesek (→ olyan / annyira rendszeresek), mint általában. *Egy ember (→ olyan ember) is, aki, például 15 éve fordít, hibázhat. *Én mindig autókkal játszottam, mint egy fiú voltam tulajdonképpen. (→ tulajdonképpen olyan voltam, mint egy fiú). *Fogadták (→ Úgy fogadták), mint igazi herceget. *Tűnhet (→ Úgy tűnhet), hogy több időnk van otthon, de ez nem így van. *Elvileg*

ez kicsit hangzik (→ úgy hangzik), mint az amerikai major és minor rendszer. *Ez a film (→ úgy) kezdődik el, hogy a főszereplő, Pelikán József, a folyón van a kutyájával. *Más szóval ez jelenti (→ azt jelenti), hogy 60 emberből legalább 1-nek nincs otthona. *A nők régen is sminkeltek, de nem (→ úgy), mint ma. *Az első szerelmem volt a legjobb barátom, akibe beleszerettem (→ akkor szerettem bele), amikor óvodába mentünk (→ jártunk). *A férfii barátság sikerül (→ akkor sikerül), ha a két személy között van kompromisszum.

A magyarban az ezért következtetői mellérendelő összetett mondatok kötőszava, pl. Nem sokat tanultam, ezért megbuktam. Az azért pedig a célhatározói alárendelések főmondatában szerepel utalószóként, pl. Azért jöttem Budapestre, hogy jól megtanuljak magyarul. A következtető mellérendelő összetett mondatokban nagyon gyakori, hogy a diákok az ezért kötőszó helyett az azért szót használják, ennek oka pedig az, hogy a horvátban mindkettőt a zato kötőszóval fejezik ki. *Az emberek gyakran nem őszinték, **azért** nehéz tudni, kiben bízhatunk. *Nem kell beszélnie senkivel, és **azért** hatékonyabban végzi az ő munkáját. *Az út a munkahelyig nagyon stresszes lehetne, **azért** fontos, hogy nem stresszes vagyunk (→ ne legyünk stresszesek). *Én túl kicsi voltam, **azért** az apám adott nevet a kutyámnak.

11. A határozói és a jelzői formák egybeemosódása

A horvátban a jelzői és a határozói funkcióban lévő semleges nemű melléknév alakilag egybeesik, ezt jól illusztrálják az alábbi példák:

Dobro je znati. ~ **Jó** tudni.

Nadam se da si **dobro**. ~ Remélem, **jól** vagy.

Bolje je tako. ~ Ez **jobb** így.

Bolje znam. ~ **Jobban** tudom.

Jako je **lijepo**. ~ Nagyon **szép**.

Lijepo zvuči. ~ **Szépen** (jól) hangzik.

Teško je ispit. ~ **Nehéz** a vizsga.

Teško sam polagala ispit. ~ **Nehezen** tettem le a vizsgát.

Ez a jelenség okozza az alábbi hibákat:

*Kínaiak nagyon szeretik az élelmet, ezért nagyon **szépen** van, ha valaki adományoz egy szép kosárt élelemmel. *Nagyon **jól**, ha egy viccet elmesélünk. *Néha **jól** egy kicsit pihenni.

*Próbálom elmagyarázni, miért **jobban** vagy **rosszabban** otthon dolgozni. ***Jobban** csöndben maradni, ha az étel nem ízletes. ***A legérdekesebben** számomra az volt, hogy minden hegycsúcson egy régi kastély található. ***Jobban** Horvátországban élni, mint építkezésen dolgozni Németországban. *És mi az, ami nem **jól** az oktatási rendszerünkben?

*Nagyon **nehéz** tettem le a vizsgát.

12. Összefoglalás

A kutatásból megállapítható, hogy a horvát anyanyelvű diákok magyar köztes nyelvben többnyire az anyanyelv és nem egy másik nyelv hatása dominál. Feltételeztem, hogy a leggyakrabban előforduló hiba a névelő használatával lesz kapcsolatos, hiszen

a horvát nyelv más elemekkel fejezi ki a tárgyhatározottságot. A tárgyhatározottsággal kapcsolatos hibák nagy része intralingvális eredetű, ugyanis azok a célnyelv egyik legnehezebben elsajátítható jellemzőjéből, a tranzitivitás komplexitásából adódnak. Korábbi tapasztalataim alapján arra is számítottam, hogy a horvát anyanyelvi transzfer hasonló jelenségeket okoz a célnyelvi köztes nyelvben, mint más szláv anyanyelvű tanulók esetében, gondolok itt elsősorban a számbeli egyeztetésre, a modális segédigékre, a határozó vagy jelző kérdésére. A kutatás megállapította, hogy előzetes feltevéseim helyesnek bizonyultak. A nyelvi transzferek jellegének elemzéséből levont következtetések segítenek megérteni a forrásnyelv és a célnyelv hasonló és eltérő vonásait, mely ismeretek megkönnyítik a nyelvtanár számára a legmegfelelőbb oktatási módszer kiválasztását, valamint a személyre szabottabb tananyagok készítését. Ezáltal megkönnyíthetjük nyelvtanulók számára azt a hosszadalmas és igen komplex folyamatot, amely a célnyelvi normához való fokozatos közelítéshez, majd annak eléréséhez elengedhetetlenül szükséges.

Úgy vélem, hiánypótló és rendkívül hasznos kiadvány lenne egy diákok részére (akár diákokkal együtt) készített horvát–magyar valenciaszótár, valamint egy olyan feladatgyűjtemény, amely a korábbiakban felsorolt tipikus hibák elkerülését célzott módon segíti.

Irodalom

- Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Budai László 2006. Lehet-e új életet lehelni a kontrasztív elemzésbe? *Modern Nyelvoktatás* 12[2]: 4–16. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Budai László 2010. *Az anyanyelv változó szerepe az idegennyelv-oktatásban. Angol nyelvi példakkal*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Corder, S. P. 1973. *Introducing Applied Linguistics*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Corder, S. P. 1981. *Error analysis and Interlanuage*. Oxford University Press, Oxford.
- Corder, S. P. and Allen, J.P.B. 1974. *Techniques in applied linguistics*. Oxford University Press, Oxford.
- Csonka Csilla 1998. A -hat/-het képzőről. *Intézeti Szemle* 20[1]: 5-13. Elérhető: <http://epa.oszk.hu/02400/02431/00002/pdf/>
- Ellis, R. 1994. *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Hegedűs Rita 2019. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Kiadó, Budapest.
- Kellerman, E. 1978. Giving learners a break: Native language intuitions as source of predictions about transferability. *Working Papers on Bilingualism* 15: 59–92.
- Kovács Gábor 2014. Idegennyelv-elsajátítás. *Pszicholingvisztika* 1–2: 593–674. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- http://real.mtak.hu/14979/1/14_Kovacs_Gabor_Idegennyelv_elsajatis.pdf

- Kovács Renáta 2017. Arab anyanyelvű (egyiptomi) diákok magyar köztes nyelve – nehézségek és megoldások. Elérhető:
<http://www.nytud.hu/alknyelvdok14/proceedings14/kovacs.pdf>
- Markova Indra 2007. A számbeli egyeztetés néhány kérdése a magyar és a bolgár nyelvben. *Hungarológiai Évkönyv* 8: 24–29.
- Maróti Orsolya 2005. Véletlen vagy tipikus hiba? *Hungarológiai Évkönyv* 6/1: 50–55.
- Putz Mónika 2002. Hibaelemzés magyarul tanuló orosz és angol anyanyelvű diákok fogalmazásai alapján. *Hungarológiai Évkönyv* 3/1: 116–133.
- Raguž, D. 2007. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada, Zagreb.
- Richards, J. C. 1970. *A Non-Contrastive Approach to Error Analysis*. Elérhető:
<https://eric.ed.gov/?id=ED037721>
- Scrivener, J. 2005. *Learning Teaching*. Macmillan Oxford, Oxford.
- Selinker, L. 1972. *Interlanguage*. Elérhető:
<https://www.academia.edu/21533333/Selinker-Interlanguage>
- Sturcz Zoltán 1999. Magyar nyelvi és kulturális problémák orosz anyanyelvűek oktatásában. *Hungarológia* 1–2: 169–180.
- Szűcs Tibor 2009. A magyar mint idegen nyelv sajátos szemléleti vonásai. *Hungarológiai Évkönyv* 10/1: 68–78.